

تکیه بر امید

توازنی که نباید به هم بخورد

منصور بن مزید السبئی

تکیه بر امید | توازی که نباید به هم بخورد |

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تکیه بر امید

همان‌گونه که دیگران مشاهده کرده‌اند، من نیز برخی از ویدیوهایی را که بعضی از طلاب علم منتشر می‌کنند، دیده‌ام؛ کلیپ‌هایی که در آن‌ها رکن رجاء (امید) بر دیگر ارکان عبادت برتری داده شده است. از این رو، با استعانت از پروردگار متعال می‌گوییم:

خداوند متعال در وصف حال ملائکه، پیامبران و صالحان می‌فرماید: **أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ** [الإسراء: ۵۷] (کسانی را که آنان [به یاری و دعا] می‌خوانند، خود [با عبادت و عمل صالح] وسیله‌ای [برای تقرب] به پروردگارشان می‌جویند [و در

تکیه بر امید | توازی که نباید به هم بخورد |

رقابتند تا بدانند [کدام یک از آنان [به عبادت الله] نزدیکترند و به رحمتش امیدوارند و از عذابش می ترسند].

و در وصف حال پیامبران می فرماید: **{إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ}** [الأنبياء: ۹۰] (بی گمان آنان [در انجام دادن] کارهای نیک می شتافتند و با بیم و امید ما را می خواندند و همواره در برابر ما فروتن بودند).

بنابراین، مؤمن موفق کسی است که در عبادت خود، میان ترس و امید جمع کند؛ همان گونه که حق تعالی می فرماید: **{أَمَّنْ هُوَ قَانِثٌ آتَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ}** [الزمر: ۹] (آیا [این مشرک کفرپیشه بهتر است] یا کسی که در ساعت های شب [به نماز و عبادت] مشغول است و در حال سجده و قیام [به سر می برد و] از [عذاب] آخرت می ترسد و به رحمت پروردگارش امید دارد؟).

تکیه بر امید | توازنی که نباید به هم بخورد |

بسیار پیش می‌آید که در کنار بیم و امید، مورد سومی هم ذکر شود و آن یادآوری عظمت خداوند و نعمت‌های بی‌پایان او بر بندگان است که ثمره آن «محبت الهی» است. با این سه رکن، بندگی واقعی الله محقق می‌شود؛ چنان که الله تعالی می‌فرماید: **غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ** [غافر: ۳] ((خداوندی که) آمرزنده گناه و پذیرنده توبه، سخت‌کیفر [و] صاحب نعمت فراوان است؛ هیچ معبودی [به حق] جز او نیست و بازگشت [همه] به سوی اوست).

حتی امام بخاری در صحیح خود، بابی را تحت عنوان «باب الرجاء مع الخوف» (باب امید در کنار ترس) نام‌گذاری کرده است.

حسن بصری رحمه الله می‌گوید: «گروهی چنان سرگرم آرزوی بخشش شدند که بدون توبه از دنیا رفتند. یکی از آنها می‌گوید: من به پروردگارم گمان نیک دارم. اما او دروغ می‌گوید؛ چرا که اگر واقعاً گمانش نیک بود، عملش را هم نیکو می‌کرد».

تکیه بر امید | توازی که نباید به هم بخورد |

و یکی از سلف گفته است: «اینکه به رحمت کسی امید داشته باشی که از او اطاعت نمی‌کنی، این از خذلان و بی‌توفیقی است».

هرگاه معنای درست نصوص مربوط به «امید» درک نشود، نَفَس‌ها در طغیان خود زیاده‌روی می‌کنند و اسیر هوا و هوس می‌شوند؛ تا جایی که گناه می‌کنند، حرمت‌ها را می‌شکنند و برای انجام محرمات به دنبال راه گریز می‌گردند. چنین افرادی از میان نام‌ها و صفات خداوند، فقط «غفور، رحیم، کریم و ودود» را به یاد دارند و استدلال همیشگی‌شان این است که اسلام، دین سماحت و آسانی است.

از ابوهریره رضی‌الله‌عنه روایت شده که رسول خدا ﷺ فرمودند: «اگر مؤمن می‌دانست که چه مجازاتی نزد خداست، هیچ‌کس به بهشتش طمع نمی‌کرد؛ و اگر کافر می‌دانست چه رحمتی نزد خداست، هیچ‌کس از بهشتش ناامید نمی‌شد.» (به روایت مسلم).

تکیه بر امید | توازنی که نباید به هم بخورد |

نصوص شرعی، اعم از آیات و احادیث نبوی، انسان را بر اساس «بیم و امید» تربیت می‌کنند. این دو، رفیقان همیشگی هستند که قلب مؤمن نباید از آن‌ها خالی باشد، هرچند که ممکن است گاهی یکی بر دیگری غلبه کند.

«امید» و «بیم»، دو بالی هستند که مُقَرَّبان با آن‌ها به سوی جایگاه‌های والا پرواز می‌کنند، و دو مَرکبی هستند که با آن‌ها از هر گردنهٔ دشواری در مسیر آخرت عبور می‌کنند. هیچ‌چیز به سوی قرب رحمان و آرامش بهشت راه نمی‌برد - با وجود آنکه راهی دور و سنگین و آمیخته با ناگواری‌هاست - مگر امید. و هیچ‌چیز از آتش دوزخ و عذاب دردناک باز نمی‌دارد - با وجود آنکه با شهوات فریبنده و لذت‌های شگفت‌آور پوشیده شده است - مگر تازیانه‌های ترس.

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله می‌گوید: «از این روی یکی از سلف گفته است: کسی که الله را تنها از روی محبت بپرستد، زندیق است؛ و کسی که او را تنها از روی ترس بپرستد، حَروری (خوارج) است؛ و کسی که او را تنها از روی امید

تکیه بر امید | توازی که نباید به هم بخورد |

بپرستد، مُرَجِّئی است؛ اما کسی که او را با محبت، ترس و امید بندگی کند، او مؤمن است.

پس هرگاه دل از این سه مورد خالی شود، چنان تباه می‌شود که دیگر امیدی به اصلاح آن نیست. و هرگاه هر یک از این‌ها ضعیف شود، ایمان انسان به همان اندازه دچار ضعف می‌گردد» (مجموع الفتاوی: ۲۱/۱۵).

شیخ بن باز رحمه الله می‌گوید: «واجب بر هر مکلف - چه مرد و چه زن - این است که مأیوس نشود، ناامید نگردد و عمل را رها نکند؛ بلکه باید میان بیم و امید باشد. از خدا بترسد، از گناهان حذر کند، در توبه بشتابد و از الله عفو بخواهد. نباید خود را از مکر الهی در امان بداند و نباید بر گناهان ماندگار شود و سستی کند؛ بلکه باید از نافرمانی خدا پرهیزد و از او بترسد و خود را ایمن نداند، بلکه میان بیم و امید باشد.» (فتاوی نور علی الدرب: ۳۸ / ۴).

شیخ بن عثیمین رحمه الله می‌گوید: «اگر امید بر او غلبه کند، گرفتار امنیت از مکر الهی می‌شود و اگر ترس بر او چیره شود، در ناامیدی از رحمت خدا

تکیه بر امید | توازی که نباید به هم بخورد |

می‌افتد؛ و هر دوی این‌ها از گناهان بزرگ هستند.» (لقاء الباب المفتوح: ۷/۱۱).

از امام احمد رحمه الله پرسیدند: بنده چه زمانی طعم آسایش را می‌چشد؟
فرمود: «هنگام اولین قدمی که در بهشت می‌گذارد.» (طبقات الحنابلة: ۱/۲۹۳).

شیخ محمد بن صالح العثیمین رحمه الله می‌گوید: «عبادت بر دو امر بزرگ بنا شده است: محبت و بزرگداشت. نتیجه حاصل از این دو همان است که در این آیه آمده: **إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ** [الأنبياء: ۹۰] (بی‌گمان آنان [در انجام دادن] کارهای نیک می‌شتافتند و با بیم و امید ما را می‌خواندند و همواره در برابر ما فروتن بودند). پس با محبت، رغبت حاصل می‌شود و با بزرگداشت، رهبت و ترس.
(مجموع فتاوی الشیخ العثیمین: ۸ / ۱۷، ۱۸).

ابن قیم در مدارج السالکین انواع امید را چنین بیان می‌کند:

تکیه بر امید | توازی که نباید به هم بخورد |

امید سه نوع است؛ دو نوع پسندیده و یک نوع فریبنده که ناپسند است.

نخست: امید کسی که بر اساس نوری از جانب خدا، طاعت او را انجام داده و به پاداشش امیدوار است.

دوم: کسی که گناهای مرتکب شده و سپس توبه کرده است؛ پس او به مغفرت، گذشت، احسان، بخشندگی، بردباری و کرم خداوند امید دارد.

سوم: کسی که بر تقصیر و خطا پافشاری می‌کند و بدون هیچ عملی امید به رحمت خدا دارد؛ این همان فریب، آرزو و امید دروغین است.

تفاوت میان امید واقعی و فریب:

یحیی بن مُعَاذِ رَازی رحمه الله می‌گوید: «از بزرگترین فریب‌ها نزد من، اصرار بر گناهان همراه با امید عفو بدون پشیمانی است؛ و انتظار نزدیکی به خدای متعال بدون طاعت، و چشم‌داشت برداشت محصول از بهشت با کاشتن بذر آتش، و جستجوی سرای مطیعان با نافرمانی، و انتظار پاداش بدون عمل و آرزو داشتن از خدا در عین زیاده‌روی در گناه».

چه زمانی امید صحیح است؟

ابن قیم رحمه الله می گوید: «عارفان اجماع دارند که امید جز با عمل صحیح نیست» (مدارج السالکین).

بدانید که جمع میان بیم و امید:

- ۱- باعث ثمره دادن عمل صالح و افزونی نیکی ها در زندگی می شود.
- ۲- و راه توبه از گناهان و بدی ها را هموار می کند؛ پس همیشه میان بیم و امید باشید.

شیخ صالح فوزان رحمه الله می گوید: از این اصل غافل نشوید که اصلی بس بزرگ است؛ هر کس از آن غافل شود، هلاک گشته و راه گم کرده است. کسی که از رحمت خدا ناامید شود، زیان دیده و کسی که خود را از مکر خدا در امان بداند نیز بازنده است.

تکیه بر امید | توازی که نباید به هم بخورد |

پس میان بیم و امید باشید؛ به این معنا که هرگاه آتش و عذاب را به یاد می‌آورید، به سوی خداوند عزوجل توبه کنید و دست از گناه و بدی بشویید، و هرگاه بهشت و پاداش آن را به خاطر می‌آورید، بر کارهای نیک خود بیفزایید. چرا که بهشت با آرزو به دست نمی‌آید، بلکه پس از رحمت الله متعال، با اعمال صالح حاصل می‌شود. ایمان تنها به آرزو نیست، بلکه آن چیزی است که در دل جای گرفته و عمل، آن را تصدیق کرده است.

در پایان: کسی که به بهشت و دوزخ ایمان دارد، برای هر دو تلاش می‌کند. برای بهشت کار می‌کند و بر نیکی‌ها می‌افزاید، و برای نجات از آتش نیز قدم برمی‌دارد و از بدی‌ها و خطاها دوری می‌گزیند. هیچ‌کس از گناه در امان نیست، مگر کسی که الله سبحانه و تعالی او را حفظ کرده باشد؛ اما خداوند از رحمت خویش، در توبه را برای توبه‌کنندگان باز گذاشته است و در کیفر دادن شتاب نمی‌کند؛ بلکه به بندگان مهلت می‌دهد و آنان را به سوی بهشت و توبه فرامی‌خواند. خداوند به فرمان خویش مردم را به سوی بهشت و آمرزش دعوت می‌کند:

تکیه بر امید | توازی که نباید به هم بخورد |

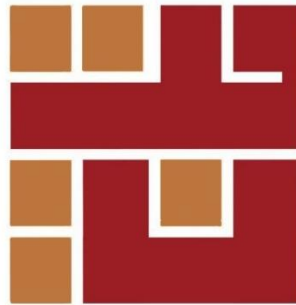
{وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ} [البقرة: ۲۲۱] (و [الله] آیات خود را برای

مردم روشن می‌گرداند؛ باشد که آنان پند گیرند).

این بود آنچه جمع‌آوری و بیانش میسر گشت. از الله می‌خواهیم ما را از کسانی قرار دهد که به رحمتش امیدوار و از عذابش بیمناکند و ما را به آنچه دوست دارد و می‌پسندد موفق بدارد.

ستایش در آغاز و انجام مخصوص الله است و درود خدا بر پیامبر برگزیده او باد. ﷺ

تکیه بر امید | توازی که نباید به هم بخورد |

مرکز مطالعات متین

www.MatinStudies.com

t.me/MatinStudies

facebook.com/MatinStudies

Instagram.com/Matinstudies

X.com/Matinstudies